

9. Yasvin, V. A. (1997). *Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proektirovaniyu*. [Educational environment: from modeling to designing]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛОБОДА Ольга Євгенівна – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів в умовах вищого навчального закладу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LOBODA Olga Yevheniyivna – Postgraduate Student Department of Pedagogy and Educational Management Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: development of intellectual and creative abilities of future music teachers in higher education.

Стаття надійшла до редакції 22.07.2019 р.

УДК 373 – 056.2.3

НАГОРНА Олена Василівна – асистент кафедри спеціальної освіти та здоров'я людини Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
<https://orcid.org/0000-0002-8045-1260>
 e-mail: len.lex.kir7@gmail.com

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному світі відбуваються докорінні зміни в підходах до освіти й до соціокультурної політики загалом, що спричиняють переорієнтацію суспільства на розвиток людини, формування його особистісних якостей. Для ХХІ ст. характерно розуміння того, що тільки самореалізація особистості є основною метою будь-якого соціального розвитку. Ці зміни в суспільній свідомості сприяли виникненню нової парадигми освіти, яка спирається на підходи й поняття, вироблені сучасною практикою. Одним із таких понять є «інклюзивна освіта».

Сучасною світовою тенденцією є прагнення до деінституалізації та забезпечення доступності всіх ресурсів суспільства для осіб з особливими потребами. Продовжує формуватися і впроваджуватися нова культурна й освітня норма – створення умов для активної участі в житті суспільства для всіх громадян [2, с. 4]. Реалізація ідеї інклюзії є однією з важливих тенденцій сучасного етапу розвитку моделі національної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інклюзивна освіта, яка інтенсивно впроваджується в практику сучасної школи, ставить перед нею багато складних питань і нових завдань. Проблеми інклюзивної освіти досліджують вітчизняні та зарубіжні вчені: В. І. Бондар, Л. В. Будяк, І. В. Дмитрієва, В. В. Засенко, А. А. Колу-

паєва, С. П. Миронова, Т. В. Сак, В. М. Синьов, М. К. Шеремет, Ш. О. Амонашвілі, А. Маслоу, К. Роджерс. М. О. Супрун,

Мета статті – проаналізувати та розкрити сутність понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «наукові основи змісту навчання» та визначити принципи інклюзії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці навчання й виховання дітей, зокрема у контексті інклюзивної освіти. Освіта для дітей з особливими потребами має стати універсальною підготовкою до дорослого життя, у якому забезпечуються природні, соціальні та креативні можливості та потреби. До того ж, освітній процес покликаний виконувати функції самореалізації та розширення особистого простору. У Європі педагогічна спільнота усвідомлює, що інклюзія виходить за межі навчання, дидактики й освіти та передбачає надання дитині з особливими потребами комплексу знань, умінь та навичок багатогранної інтеграції в багатоваріантне, конкурентне й неоднорідне суспільне середовище.

Інклюзія – це своєрідна політика, процес, який дає змогу всім дітям брати участь у різних програмах. Відмінність у підходах полягає у визнанні того, що ми змінюємо суспільство, аби воно враховувало й

приспосовувалося до індивідуальних потреб людей, а не навпаки. Просте фізичне залучення дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього закладу не є інклюзією, це, за словами В. Лубовського, «вимушена інтеграція». Досвід такого навчання засвідчив, що в разі нездатності педагогів організувати навчальний процес так, щоб враховувались індивідуальні потреби кожної дитини, такі діти не брали участь у навчальному процесі, унаслідок чого знижувалася їхня мотивація до навчання та погіршувалися навчальні результати. На підставі сказаного, можна стверджувати, що інклюзія передбачає особистісно орієнтовані методи навчання, в основу яких покладено індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням усіх її індивідуальних особливостей – здібностей, особливостей розвитку, типів темпераменту, статі, сімейної культури тощо [5, с. 7].

Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення) передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Інклюзивна освіта базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. Інклюзивну освіту, як систему освітніх послуг, має забезпечувати інклюзивна школа – заклад освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі [6, с. 13].

ЮНЕСКО дало найбільш універсальне визначення інклюзивної освіти як «цілісного феномена», який передбачає рівний доступ до якісної освіти всіх дітей без винятку. Підґрунтям такої освіти, на наш погляд, є гуманізм, розвиток інтелекту та творчих здібностей, баланс інтелектуальних, емоційних і фізіологічних компонентів особистості. Інклюзія визнана більш розвиненою, гуманною та ефективною системою освіти не тільки дітей з особливими освітніми потребами, а й здорових дітей. Інклюзія дає право на освіту кожному незалежно від відповідності або невідповідності критеріям шкільної системи. Школа виконує не тільки освітні функції, а є й основною сферою життєдіяльності дитини. Через повагу й прийняття індивідуальності

кожної відбувається формування особистості, яка має власну освітню траєкторію. Водночас, учні в школі знаходяться в колективі, учаться взаємодіяти один з одним, вибудовувати стосунки, спільно з учителем творчо розв'язувати освітні проблеми. Можна з упевненістю сказати, що інклюзивна освіта розширює особистісні можливості всіх дітей, допомагає сформувати такі якості, як гуманність, толерантність, готовність допомогти. Інклюзивна освіта є системою, у якій учні та педагоги працюють над спільною метою – доступною і якісною освітою для всіх без винятку дітей. Аналіз досліджень із проблеми інклюзивної освіти дозволяє виокремити, такі принципи інклюзії:

1. Визнання рівної цінності для суспільства всіх учнів і педагогів.

2. Підвищення ступеня участі учнів у культурному житті шкіл й одночасне зменшення рівня ізоляваності частини учнів від загальношкільного життя.

3. Реструктурування методики роботи в школі, щоб вона могла повністю відповідати різноманітним потребам усіх учнів, які проживають поруч зі школою.

4. Усунення бар'єрів на шляху отримання знань і повноцінної участі в шкільному житті для всіх учнів, а не тільки для тих, хто має інвалідність, або належить до тих, у кого є особливі освітні потреби.

5. Аналіз і вивчення спроб подолання бар'єрів та поліпшення доступності шкіл для окремих учнів, проведення реформ і змін, спрямованих на благо всіх учнів школи загалом.

6. Відмінності між учнями – це ресурси, що сприяють педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати.

7. Визнання права учнів на отримання освіти в школах, розташованих за місцем проживання.

8. Поліпшення ситуації в школах в цілому як для учнів, так і для педагогів.

9. Визнання ролі шкіл не тільки в підвищенні академічних показників учнів, а й у розвитку суспільних цінностей.

10. Розвиток взаємодії, підтримки й співробітництва між школами та місцевими спільнотами; визнання того, що інклюзія в освіті – це один з аспектів інклюзії в суспільстві.

Суть цих принципів полягає в доступності шкільної освіти для всіх дітей, які живуть поруч зі школою. Має бути забезпечений фізичний доступ учнів з обмеженими можливостями здоров'я в школі – транспорт, пандуси, підйомники. Необхідно скласти таку структуру навчальної програми, щоб вона була більш мобільною, а різноманітність освітніх методик дозволяло

задовольнити потреби всіх учнів.

Особливе значення має позакласна діяльність, що формує особистість учня незалежно від його можливостей здоров'я й розвитку. Інклюзія – не обмеження прав здорових учнів на користь дітей з інвалідністю, а наступний щабель розвитку суспільства, коли освіта стає реальним правом для всіх.

Зарубіжна практика інклюзії в освіті має багатий досвід і законодавче підґрунтя, тоді як українська – тільки започатковується. Згідно з ідеальними канонами, інклюзивна освіта є процесом розвитку загальної освіти, який має на увазі доступність освіти для всіх, з погляду пристосування до різних освітніх потреб усіх дітей, що забезпечує доступ до освіти для дітей з особливими потребами.

Інклюзія охоплює глибокі соціальні процеси школи: створюється моральне, матеріальне, педагогічне середовище, адаптоване до освітніх потреб будь-якої дитини. Таке середовище можна створити тільки за умов тісної співпраці з батьками, у дружній командній взаємодії всіх учасників освітнього процесу. У такому середовищі мають працювати люди, готові змінюватися разом із дитиною й заради дитини, до того ж не тільки «особливою», а й самою звичайною.

Інклюзивна освіта сама по собі організуватися не може. Цей процес пов'язаний із змінами на ціннісному, моральному рівнях. Проблеми організації інклюзивної освіти в сучасній школі пов'язані насамперед з тим, що школа як соціальний інститут орієнтована на дітей, здатних рухатися в темпі, передбаченому стандартною програмою, дітей, для яких достатніми є типові методи педагогічної роботи.

Первинним і найважливішим етапом підготовки системи освіти до реалізації процесу інклюзії є етап психологічних і ціннісних змін та рівня професійних компетентностей фахівців.

Уже на перших етапах розвитку інклюзивної освіти гостро постає проблема неготовності вчителів загальноосвітньої школи (професійної, психологічної та методичної) до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, виявляється недостатня кількість професійних компетенцій учителя до роботи в інклюзивному середовищі, наявність психологічних бар'єрів і професійних стереотипів педагогів.

Основним психологічним «бар'єром» є страх перед невідомим, страх інклюзії для інших учасників процесу, негативні установки й упередження, професійна невпевненість учителя, небажання змінюватися, психологічна неготовність до роботи з «особливими» дітьми. Це ставить серйозні

завдання не тільки перед психологічним співтовариством освіти, а й перед методичними службами, а основне – перед керівниками освітніх установ, що реалізують інклюзивні принципи. Педагоги загальної освіти потребують спеціалізованої комплексної допомоги з боку фахівців у галузі корекційної педагогіки, спеціальної психології, у розумінні й реалізації підходів до індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Однак найважливіше, чому мають навчитися педагоги загальноосвітньої школи, – це працювати з дітьми з різними можливостями до навчання й враховувати це різноманіття у своєму педагогічному підході до кожного.

У сучасній практиці багатьох освітніх установ насильницьке «впровадження зверху» спричиняє різні негативні наслідки. Унаслідок неготовності школи до інклюзивної освіти виникає небезпека імітації «інклюзії» і через це дискредитація самої ідеї інклюзивної освіти. Небезпека імітації виникає тому, що за певних організаційних умов інклюзивна освіта може перетворитися на «модну», популярну тенденцію без глибоких якісних змін самого освітнього й виховного процесу.

Основною орієнтацією фахівців, що розвивають процеси інклюзії в системі загальної освіти, сьогодні має стати якість процесу залучення й супроводу всіх учасників, аналіз успішних практик, пошуки ефективних технологій, оцінка динаміки психологічних і системних змін.

Для оцінки якості інклюзивного процесу в системі освіти необхідна розробка комплексу програм моніторингових досліджень, пов'язаних з динамічною оцінкою психологічних параметрів процесу інклюзії в загальноосвітньому закладі та в системі загалом. На нашу думку, одним з таких показників є готовність учителя до професійної діяльності в інклюзивних освітніх умовах. Це дозволить отримати інформацію з питань розробки змісту програм підвищення кваліфікації, грамотного управління та методичного забезпечення системи інклюзії, а також психологічної підтримки інклюзивного процесу.

Готовність педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти розглядається через основні показники: професійну й психологічну готовність.

Структура професійної готовності:

- інформаційна готовність;
- володіння педагогічними технологіями;
- знання основ психології та корекційної педагогіки;

- знання індивідуальних відмінностей дітей;
- готовність педагогів моделювати урок і використовувати варіативність у процесі навчання;
- знання індивідуальних особливостей дітей з різними порушеннями в розвитку;
- готовність до професійної взаємодії й навчання.
- Структура психологічної готовності;
- емоційне прийняття дітей з різними типами порушень у розвитку;
- готовність залучати дітей із різними вадами порушень до діяльності на уроці;
- задоволення власною педагогічною діяльністю.

Основні побоювання педагогів масових шкіл пов'язані з розумінням недостатності власних знань в галузі корекційної педагогіки, з незнанням форм і методів у роботі з дітьми з порушеннями в розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Проблема інклюзивної освіти складна, дискусійна, однак важливою є її соціальність, оскільки зазначені питання стосуються інтересів великої кількості людей. Суспільство має надати будь-якій людині право вибору виду освіти залежно від його інтересів, потреб, можливостей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: О. В. Гаврилов Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 308 с.
2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Кол. авторів: А. А. Колупаєва., Н. З Софій., Ю. М. Найда та ін. За заг. ред. Л. І. Даниленко., – К.: 2007. – 128 с.
3. Максимова Н. Ю. Основи дитячої патопсихології: Навч. посібник для студ. / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна, В. М. Піскун; Міжнародний Фонд «Відродження»; Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». – К.: Перун, 1996. – 463 с.
4. Дятленко Н. М. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій, О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда, під заг. ред. М. Ф. Вой-

цехівського. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 172 с.

5. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук – К.: «АТОПОЛ» – 2011. – 273 с.

6. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К.: А. С. К., 2012. – 308 с.

REFERENCES

1. Gavrilov, O.V. (2009). *Osoblyvi dity v zakladi i sotsial'nomu seredovyshchi*. [Special children in the institution and social environment]. Kam'yanets'-Podil's'kyu.
2. Kolupayeva, A.A., N.Z Sofiy, N. Z. (2007). *Inklyuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsiyi ta upravlinnya*. [Inclusive school: features of organization and management]. Kiev.
3. Maksimova, N. YU. (1996). *Osnovy dytyachoyi patopsykholohiyi*. [Fundamentals of pediatric psychology]. Kiev.
4. Dyatlenko, N. M. (2015). *Asystent uchytelya v inklyuzyvnomu klasi*. [Teacher Assistant in an Inclusive Classroom]. Kiev.
5. Kolupayeva, A. A. (2011). *Dity z osoblyvymy potrebamy ta orhanizatsiya yikh navchannya*. [Children with special needs and organization of their education]. Kiev.
6. Kolupayeva, A. A. (2012). *Osnovy inklyuzyvnoyi osvity*. [Fundamentals of inclusive education]. Kiev.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НАГОРНА Олена Василівна – асистент кафедри спеціальної освіти та здоров'я людини Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: інклюзія, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

NAHORNA Olena Vasylyvna – Assistant of the Special Education and Health Department of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: inclusion, inclusive education, children with special educational needs.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2019 р.